

Elymaisi felirat Masjid-i Solaimanról (R. Ghirshman felvétele)

héber szó használatos is személynévként, míg a párthus 'ry szó személynévi használatára nem ismerek eddig példát.

2. sor. A גִּישָׁא szó nyilván a héber נָשָׁא 'uralkodó', נָשָׁא 'adóbehajtó' szóval vetethető össze.

4. sor. Az אֲרִיאָא szóban minden bizonnyal az újhéber אֲרִיאָא 'jászol, istálló, gabonartartó', óhéber אֲרִיאָא, arameus אֲרִיאָא 'jászol' szavak elymaisi megfelelőjét láthatjuk. A szó jelentése valószínűleg 'gabonarakatár' lehetett, bár az újhéberben általánosabb 'kincs' jelentése is előfordul, mint ezt a J. Levy idézte példa mutatja: 'וְכָל אֲרִיאָא שֶׁל בְּתוּבָה' «és minden kincsem abban (ti. a hajótörést szenvedett hajóban) van», úgyhogy ennek alapján esetleg 'kincs, kincstár' jelentését is feltehetjük. A נִירָא szó az arameus נִירָא 'fogadalmat tesz, szentel' ige megfelelője lehet, s perf. egyes szám 3. szem.-nek tekinthetjük.

A fenti megjegyzések alapján a feliratnak következő értelmezését javasolhatjuk: «Ari, a gabonarakatár (esetleg: kincstár) adószedője szentelte (fogadalmi ajándékkal)». A feliratot tartalmazó kőlap valamilyen fogadalmi ajándéknak, esetleg oltárnak lehetett a része, amelyet Ari, az adószedő szentelt a kultuszhely istenségének.

A felirat egyik érdekessége a גִּישָׁא וְ אֲרִיאָא tisztség említése. Ha e kifejezésben az אֲרִיאָא szó 'gabonarakatár'-t jelent — s a lehetséges értelmezések közül bizonyára ez a legvalószínűbb —, akkor feltehetjük, hogy az Elymaisai Királyság gazdasági szerkezete hasonló volt az Óperzsa Birodaloméhoz vagy a Sāsānida Iranéhoz. Az a kérdés is felvethető, hogy itt e jelentős szentély-körzetben egy «gabonarakatár adószedő»-jének a jelenléte nem azt jelzi-e, hogy a Masjid-i Solaiman-i szentélynek megvolt a saját földbirtoka, «szent föld»-je s erről a terményadót a szentély papságának és személyzetének ellátására a szentély gabonarakatárába saját adószedője gyűjtötte be. Egy ilyen adószedő fogadalmi ajándékának emlékéét őrizhette meg a tárgyalt felirat.

A felirat másik érdekessége, hogy az eddig ismert elymaisi feliratoktól eltérő típust képvisel. Míg a Tang-i Sarvak-i és a Tang-i Butān-i feliratok⁴ domborművek^k magyarázatai, a tárgyalt felirat a fogadalmi feliratok típusához sorolható, s így rövidsége ellenére is bővíti az elymaisi epigrafikára vonatkozó ismereteink szerény körét.

Történeti szempontból igen fontos volna meghatározni a felirat korát. Az eddig megfejtett elymaisi feliratok korának meghatározása úgy történt, hogy W. B. Henning azonosította a Tang-i Sarvak-i feliratokban szereplő Vorōdot (*wrud*) IV. Oroses elymaisi királlyal, s így az egész felirat-csoportot az i. sz. II. század második felébe helyezte.⁵ A Tang-i Butān-i feliratok korát viszont A. D. H. Bivar úgy határozta meg, hogy alapul vette Henning megállapítását, s minthogy véleménye szerint e feliratok igen közel állnak paleográfiai szempontból a Tang-i Sarvak-i feliratokhoz, úgy gondolta, hogy ezek is az i. sz. II. századból származnak.⁶ Sajnos azonban ezek a feltevések elfogadhatatlannak. Elsősorban arra kell rámutatnunk, hogy a Tang-i Sarvak-i feliratokban szereplő Vorōdot nem lehet IV. Oroses elymaisi királlyal azonosítani, és pedig azért nem, mert a feliratok ezt a Vorōdot nem nevezik királynak. Az elymaisi pénzek tanúsága szerint viszont Elymais királyai a מַלְכָּא címet viselték, úgyhogy teljesen elképzelhetetlen e cím hiánya egy olyan felirattól, amely a király domborművét magyarázza. Hogy a Tang-i Sarvak-i feliratokban szereplő személyek nem a királyi család tagjai voltak, azt éppen az bizonyítja, hogy a feliratok csak egyetlen címet említenek, s ez a רְבִיאָא, amelynek jelentése semmiképp sem felel meg az elymaisi királyok által viselt מַלְכָּא címnek. Így a Tang-i Sarvak-i feliratokat semmiesetre sem tekinthetjük az elymaisi királyok írásos emlékeinek, s így Henning szinte magától értetődőként előadott elméletét a leghatározottabban el kell utasítanunk.

Cowley: Aramaic Papyri of the Fifth Century B. C. Oxford 1923. — G. R. Driver: Aramaic Documents of the Fifth Century B. C. Oxford 1957. — Ph. Gignoux: Glossaire des Inscriptions Pehlevies et Parthes. London 1972.

⁴ A Tang-i Sarvak-i feliratokra ld. W. B. Henning: The Monuments and Inscriptions of Tang-i Sarvak. Asia Major NS 2 (1952) 151—178. — F. Altheim—R. Stiehl: Supplementum Aramaicum. Baden-Baden 1957. 90—97. — S. Shaked: BSOAS 27 (1964) 287—290. — R. Macuch a köv. műben: F. Altheim—R. Stiehl: Die Araber in der Alten Welt. II. Berlin 1965. 139—158. A Tang-i Butān-i feliratokra ld. A. D. H. Bivar—S. Shaked: The Inscriptions at Shimbār. BSOAS 27 (1964) 265—281. — F. Altheim—R. Stiehl: Die Araber in der Alten Welt. III. Berlin 1966. 66—73.

⁵ W. B. Henning: Asia Major NS 2 (1952) 175—176.

⁶ A. D. Bivar: BSOAS 27 (1964) 271—272.

De nem fogadható el A. D. H. Bivarnak az a véleménye sem, hogy a Tang-i Bután-i feliratok paleográfiai szempontból igen közel állanak a Tang-i Sarvak-i feliratokhoz. A valóság az, hogy a Tang-i Bután-i feliratokban használt elymaisi írásnak több betűje erősen eltér a Tang-i Sarvakban használtaktól, s így az egyetlen következtetés, amit a két felirat-csoport paleográfiai összehasonlításából levonhatunk, az, hogy nem lehetnek egykorúak.

A kronológia problémáját epigráfikai szempontból azonban mégis meg lehet közelíteni, csak helyes módszert kell alkalmaznunk. Az elymaisi írás emlékei közül egyedül a pénzfeliratok kora határozható meg bizonyos határok között, ezekből kell tehát kiindulnunk. A $\text{W. B. Henningnek is kiindulópontul szolgált a Tang-i Sarvak-i feliratok megfejtésében,}^7$ mind a korábbi kutatók (Allotte de la Fuÿe és G. F. Hill), mind pedig G. Le Rider újabb gondos kutatásai szerint az i. sz. század utolsó negyedéből származnak.⁸ Mivel a Tang-i Sarvak-i feliratok írása e pénzfeliratokéval egyezik, ezeket kétségtelenül i. sz. 75 utáni időbe kell helyeznünk, anélkül, hogy közelebbi időpontjukat egyelőre meg tudnánk határozni. Minthogy a Tang-i Bután-i feliratokban használt elymaisi ABC több betűje, így az N, 𐑁, 𐑂, 𐑃, 𐑄, 𐑅 lényegesen eltér a Tang-i Sarvakban használt betűformáktól, e feliratokat az elymaisi írás fejlődésének nyilvánvalóan korábbi szakaszába, tehát mindenestre i. sz. 75 elé kell helyeznünk. Mivel pedig az 𐑆 esetében Tang-i Butánban már a Tang-i Sarvakban használt zárt alak is előfordul,⁹ valószínű, hogy a legkésőbbi Tang-i Bután-i feliratokat nem választja el tulságosan nagy időköz a Tang-i Sarvak-iaktól. Figyelembe véve, hogy a Tang-i Bután-i feliratok legalább három 𐑇𐑈𐑉 nemzedéket képviselnek, a legkorábbi közülük még esetleg az i. e. utolsó évtizedekben keletkezhetett.

A Maszid-i Solaiman-i felirat írása a Tang-i Sarvak-i feliratokéval egyezik. Jól megfigyelhető ez az 𐑁 esetében, amely mindig zárt, de jellegzetes a 𐑂 és az 𐑃 alakja is, amelyek közül az első lehetővé teszi a Tang-i Sarvak-i 3. sz. feliratban egyszer előforduló, s Henning által helytelenül ábrázolt 𐑄 alakjának korrigálását, míg az 𐑃 ugyanazt a felül kissé összeszűkülő formát mutatja, mint a Tang-i Sarvak-i feliratokban. Ezeknek az egyezéseknek alapján kétségtelennek tarthatjuk, hogy a Maszid-i Solaiman-i felirat az elymaisi írás történetének i. sz. 75 körül kezdődő későbbi szakaszába tartozik, anélkül azonban, hogy korát Elymais e késői, i. sz. 75-től kb. 200-ig terjedő történeti periódusán belül pontosabban meg tudnánk határozni. Ha helyes Henningnek az a megfigyelése, hogy a kis bronz pénzek feliratában az 𐑅 -nek a párthus 𐎎 -hez hasonló alakja is előfordul,¹⁰ s ha ezt a párthus írás hatásának kell tulajdonítanunk, akkor annyi mindenestre valószínűnek látszik, hogy a Maszid-i Solaiman-i és a Tang-i Sarvak-i feliratok még a párthus írás hatásának érvényesülését megelőző korszakba, azaz a periódus első felébe tartoznak.

[Korrektúra-jegyzet. — R. Ghirshman professzor fenti tanulmányom kéziratának elolvasása után a következőket írta 1974. július 6.-áról keltezett levelében: „L'inscription de Maszid-i Solaiman est un graffito sur un banc du temple d'Héraclès (séleucide), devenu celui de Verethragna sous les Parthes (il mesure 8 cm. × 11 cm.).” Ez a közlés teljes mértékben alátámasztja a felirat fentebbi értelmezését s az abból levont következtetést, t. i. hogy fogadalmi tárgy feliratával van dolgunk. Ari, a szentély adószedője tehát egy ülőhelyet készítettett a templom számára.]

⁷ W. B. Henning: Asia Major NS 2 (1952) 164—165.

⁸ G. Le Rider: Suse sous les Séleucides et les Parthes. MMAI XXXVIII. Páris 1965. 352, 426.

⁹ A 3. sz. feliratban.

¹⁰ W. B. Henning: Asia Major NS 2 (1952) 165.